

GRÉCZI EMŐKE

„KI FIA BOCSA?”

AZ 1945 UTÁNI GYERMEKIRODALOM MAGASSÁGAI ÉS MÉLYSÉGEI

TA cím Rákos Klárától származik, aki a munkásmozgalom régi harcosaként került az 1957-ben induló *Dörmögő Dömötör* főszerkesztői székébe, de más vonalon is meghatározta a korszak ifjúsági irodalmát, hogy mára teljesen feledésbe merüljön a tevékenysége. Egy, az *Élet és Irodalomban* zajló vitához szólt hozzá 1973-ban, aminek témája a gyermekirodalom állapotának áttekintése volt. Kiindulópontunk 1949, az Ifjúsági és az Úttörő Színház megalapítása, végpontunk az 1973-as ÉS-ankét. Milyen irodalmat szánt a politika a gyerekeknek 1945 után, és hogyan lett ebből mégis a hazai gyermekirodalom (egyik) fénykora, miközben a korszak termésének jelentős része mai szemmel gyakorlatilag értékelhetetlen.

I Felesleges itt kifejteni, hogyan zajlott több lépcsőben az egész pályás letámadás a kultúrában, finoman 1945, radikálisan 1948 után. Esetünkben azt érdemes megnézni, mennyire fontosnak tekintették már kisgyermekkortól az új ideológia hirdetését, így minden olyan fórumot, amely a kisebb és nagyobb gyermekek okítását és szórakoztatását volt hivatott biztosítani, azonnal irányítása alá vett a kultúrpolitika, legyen szó színházról, könyv- vagy folyóirat-kiadásról. A legnagyobb problémát az okozta, hogy ehhez hirtelen nem álltak rendelkezésre a szempontoknak megfelelő, kiadható vagy színpadon játszható irodalmi művek: a szemlélet tud ugyan változni ilyen gyorsan, a toll viszont nem követheti. Várható volt, hogy évek telnek el, mire új irodalom születik, elfogadható üzenettel ellátott regények vagy színpadi művek. A kultúrpolitika nagyjából ugyanazokkal a problémákkal szembesült a (gyermek)irodalomban, mint a képzőművészetben, hogy célszerűbb, ha a tapasztalt, a világháború előtt induló és befutott írógenerációból tud maga mellé állítani szerzőket, mint hogy megvárja, amíg az újak megfelelő színvonalon lesznek képesek alkotni. A harmadik út a szovjet művek

hirtelen nem álltak rendelkezésre a szempontoknak megfelelő, kiadható vagy színpadon játszható irodalmi művek: a szemlélet tud ugyan változni ilyen gyorsan, a toll viszont nem követheti

azonnali adaptálása volt, de hamar kiderült, hogy a pocskék színvonal okán ez a megoldás igen kontraproduktív.

¶ A gyermekirodalom irányítását a cserkészet 1946-tól fokozatosan kiszorító úttörőmozgalom vezető szervére, a Magyar Úttörők Szövetségére osztották, e szervezet hozta létre azokat a fórumokat, amelyeken teljes mértékben irányítása alatt tudhatta a legalább óvodás kort elért gyermekek ideológiai nevelését, a szépirodalom segítségével hívásával. A leggyorsabban a színházi intézményrendszer átalakítás során lehetett lépni: az 1949-es államosítások lehetővé tették, hogy a színházak – ennek ürügyén – koncepciót és vezetőt váltsanak, így bármelyik színházat kijelölhették arra a feladatra, hogy a gyermekeknek szóljon.¹ Rögtön lett kettő is: az Ifjúsági Színház és az Úttörő Színház.

a leggyorsabban
a színházi
intézményrendszer
átalakítás során
lehetett lépni

¶ A moszkvai Komszomol Színház mintájára megszervezett Ifjúsági a Vígyszínházból lett, amely ekkor, 1945-től (mivel a körüli épületet bombatalálat érte) az egykori Rádiusz mozi épületében, a Nagymező utcában működött, vezetője Egri István volt, a kijelölt dramaturg Örkény István, a társulatot pedig a korábban a szintén Egri vezette Pesti Színház társulata adta. Az Úttörő Színház a tervezett, de nem megvalósult Kis Opera helyére került az államosított Művész Színház Paulay Ede utcai otthonába, pontosabban a Művész Színház váltott koncepciót, így a társulat mellett egy évig még Fábri Zoltán korábbi igazgató maradt a vezető. A minta itt is adott, a moszkvai Pionír Színház, feladata pedig a 14 év alatti gyermekek szórakoztatása. Az Ifjúságit és az Úttörőt 1952-ben egyesítették, élére Szendrő Ferencet nevezték ki, aki Both Bélával szemben lett hivatottabb ezt a pozíciót betölteni. 1954 után Petőfi és Jókai nevét viselte a két játszóhely, utóbbi az előbbinek kamaraszínházaként működött.

¶ A legnagyobb problémát a különböző szintű szűrőkön átengedhető darabok hiánya jelentette, és ez a gond nem csak a gyermekszínházakat sújtotta. Az MDP Színházi Szakbizottsága létrehozta az igazgatókból és dramaturgokból álló Dramaturgiai Tanácsot, hogy írásra ösztönözzék a lehetséges szerzőket. Addig is maradtak a fordítások, mint a Rosal-Tazsibajev szerzőpáros *Dzsomárt szőnyege* című kazah mesejátéka, amelyet

[1] Korossy Zsuzsanna: Színházirányítás a Rákosi-korszak első felében. Színház és politika. Színház történeti tanulmányok, 1949–1989. OSZMI 2007, 45–137.

kortárs magyar
szerzők is idővel
munkára voltak
bírhatók, mégpedig
az új ifjúságiszerző-
generációból

Örkény István fordított és Egri István rendezett az 1949. december 21-i bemutatóra az Ifjúsági Színházban. De a *Forradalom a barlangvasútban* című zenés színmű vagy *Meining Úttörők kincse* című NDK-s falusi játék már az Úttörő Színház vezetésének a torkán sem ment le, így azokat be sem mutatták. Az Ifjúságiban rendezett többek között Várkonyi Zoltán, Both Béla, Hont Ferenc, Apáthi Imre. Az Úttörő Színházban a Keletről importált darabokat többnyire Horvai István rendezte Fábrival közösen, de Both Béla itt is feltűnik, Alekszandra Brustein (akinek a *Tamás bátya kunyhója*-átiratát is játszotta a színház) *Pányuska iskolája* című darabját pedig nem más, mint Vas István fordította.² Kortárs magyar szerzők is idővel munkára voltak bírhatók, mégpedig az új ifjúságiszerző-generációból, így az Úttörő Színházban bemutatták Fehér Klára (*Becsület*, 1950, r.: Fábri Zoltán és Marton Endre), Gergely Márta (*Úttörő barátság*, 1951, r.: Horváth Jenő) és Gáli József (*Erős János*, 1951, r.: Horváth Jenő) egy-egy darabját.

- ¶ A szintén államosítás után létrejött Állami Bábszínház gyermek- és felnőttarabokat egyaránt játszott, de csak a megfelelő tartalommal, itt Mészöly Miklóst alkalmazták fordítóként és dramaturgként (Csukovszkij: *A hiú kismackó*, 1950, Tarahovszkaja: *A csuka parancsára*, 1950, Preobrazsenszkij: *Tavaszi virág*, 1950 stb.).³
- ¶ A színházirányítás, ha a színigazgatók és rendezők szintjén nézzük, mégiscsak a mesterek kezében maradt, a politikai szándék ugyanis kevés ahhoz, hogy a rendszer működőképes maradjon. Valami hasonló történhetett az első komolyabb gyermeklap beindítása körül, amikor az Úttörőszövetség az 1952-ben induló, óvodáskorúak számára tervezett *Kisdobos* főszerkesztői székét Zelk Zoltánra bízta.
- ¶ Zelket nem számúzták a *Kisdobos* élére, ő a rendszer embe-re volt. Az ifjúmunkás mozgalomból Kassák mellé csapódó, a *Nyugat* harmadik nemzedékéhez sorolható Zelk két bélyeget viselt élete végéig, és talán ma is, amennyiben őrzi – egyáltalán – az emlékezet: Sztálinhoz írt, Kossuth-díjat érdemlő verseit (mindenekelőtt *A hűség és hála éneke*) és a gyermekirodalmat. A szovjet vezető hetvenedik születésnapjára kiadott kötetekbe gyakorlatilag mindenki írt, ki kényszerből,

[2] Molnár Klára: *Orosz és szovjet színművek a magyar színpadokon, 1945–1979. Színháztörténeti füzetek 67.*, Budapest 1979.

[3] Óhidy Lehet: *Az Állami Bábszínház tízéves műsora, 1949–1959. Színháztörténeti füzetek 28.*, Budapest 1959.

ki meggyőződésből. Zelk az utóbbiak közé tartozott, hithű kommunista volt, vállalta mindezt teljes mellszélességgel. Gyarmati Fanni 1945. augusztus 26-i naplóbejegyzése pontos kortárs vélemény: „Ebéd után a Zelk házaspár érkezett. (...) Most csupa ragyogás és megelégedettség a két ember. Zelk a hivatalos baloldali író, és teljesen újságíró-mindenessé nőtte ki magát, holott még panaszkodva járt nálam tavasszal, hogy nem ért ő az ilyesmihez.”⁴ Lényegében váratlanul jelent meg a gyermekirodalomban, 1930-tól kiadott öt verseskötete után 1946-ban *Az állatok iskolája* című, Róna Emy által illusztrált kötettel jelentkezett, ezt 1947-ben a *Gyermekbánat* követte. Nem volt tehát idegen tőle a terület, amikor megtalálták a *Kisdobos* főszerkesztői kinevezésével.

[4] Radnóti Miklósné Gyarmati Fanni: *Napló I-II. Jaffa, 2014, II. 486.*

¶ 1979-ben így mesélt a kezdetekről a *Kisdobosok évkönyvében*: „...1951-ben, hat évvel a felszabadulás után. Valakinek eszébe jutott, hogy a gyerekeknek újságot kellene szerkeszteni. Engem hívott föl telefonon az Úttörőszövetség egyik vezetője, és megkérdezte: lenne-e kedvem *Kisdobos* címen lapot szerkeszteni az úttörőgyerekeknek? Én boldogan mondtam azt: igen, mert mindig arra vágytam, hogy újságot csinálhassak, és ne felnőtteknek, hanem gyerekeknek. Mindig elképzeltem, hogy lesz egy újság, ahová gyönyörű meséket tehetek be, gyönyörű verseket, gyönyörű képeket. Olyan képeket, amelyek elmondják azt, ami a mesében, versben van, és olyanokat is, amelyek csak saját magukról beszélnek nektek. Azt mondják el, amit a festő el akart mondani. Nincs közük se meséhez, se vershez. – Később így folytatja: – Nekem olyan nagy volt a szerencsém, hogy munkatársul Nagy Lászlót kaphattam meg, Nagy Lászlót, a költőt. Tudjátok, ki volt ő? A legnagyobb a magyar költők között, aki nemrég, fiatalon halt meg. Ő vette először kézbe a behozott verseket, meséket, ő olvasta először, és ő javasolta: melyiket közöljük és melyiket ne. Aztán volt egy Szegi Pál nevű ember, aki nagyon értett a képzőművészethez, festészethez. Ő válogatta ki a képeket, rajzokat. Nem akárkitől közölt a *Kisdobos* képeket, festményt! A legnagyobb magyar szobrász, a világ egyik legnagyobb szobrásza Ferenczy Béni volt, sajnos, már ő sem él. Ő sem átalult rajzolni nektek.”⁵ Neveket is sorol még: Tamási Áron, Szabó Lőrinc,

[5] A *Kisdobos*.
Lejegyezte: Tarbay Ede. *Kisdobosok évkönyve*, 1979.

Á P R I L I S

H	4	11	18	25	
K	5	12	19	26	
Sz	6	13	20	27	
Cs	7	14	21	28	
P	1	8	15	22	29
Sz	2	9	16	23	30
V	3	10	17	24	

Április 4. Ünnepnapp van.
Vonulnak a katonák.
Virág is van az ablakban,
nézd a zászlók vig sorát!

Nagy ünnepre készülünk. Te is Kati, Évi, gyere velünk, készítsünk együtt két kis zászlót, egy piros-fehér-zöldet és egy vöröset. Ezeket majd április 4-én kitűzzük az ablakba. — Nem kell hozzá más, csak egy rajzlap, színes festék és két hurkapálcika. A rajzlapra rajzold le mind a két zászlót, méretük: 15 cm x 20 cm. Az egyik téglalapot oszd fel három részre; így:

Most már csak a festés van hátra. Először pirossal dolgozz, ezzel mindjárt befestheted a vörös zászló két oldalát is. Aztán zöld követekezik. A fehér mezőt hagyd ki! Vigyázz, csak akkor kezdjél új színnel festeni, ha az előző már teljesen száraz. Aki nagyon ügyes, a vörös zászlóra fehér vagy fehér zászlóra kék papírból kivágott békegalambot is ragaszt. A kész zászlókra ragaszd a hurkapálcikát. Ha felétek járunk április 4-én, majd gyönyörködünk feldíszített ablakodban.

Fickó és Mackó

Weöres Sándor, Pilinszky János, Déry Tibor, Nagy László, Tersánszky Józsi Jenő, Szántó Piroska, Reich Károly „és még sokan-sokan, akiknek a nevét lassan már elfelejtem” – mondja Zelk. Kimaradt a felsorolásból, de mindenképpen érdemes megemlíteni még Jékely Zoltánt, Károlyi Amyt, Áprily Lajost és Mészöly Miklóst az állandó szerzők közül.

¶ Az említettek többsége a *Nyugat* második és harmadik nemzedékéhez tartozott, a szerkesztőként 1953 augusztusában csatlakozó Nagy László kivételével, aki csaknem egy generációval volt fiatalabb a többieknél, grafikusnak indult, csak 1948 után választotta a költészetet, a *Kisdobostól* való 1957 januári távozása után nem sokkal az *Élet és Irodalom* képszerkesztője lett 1978-ban bekövetkezett haláláig.

¶ A többiek közül talán Szegi Pálhoz (1902–1958) fűzte a legrégebbi és legszorosabb kapcsolat Zelket. Szegi Illyéssel érettségizett, Kassák köréből a szakadárokkal (Lengyel József, Vas István, Zelk stb.) együtt távozott.⁶ Illyéssel emigrált Párizsba 1919 után, ahol könyvkötőként dolgoztak, francia avantgárd irodalmat fordítottak⁷ és küldték többek között az aradi *Periszkópnak*, Szélpál Árpád folyóiratának. Visszatérését követően Szinyei Merse Pál utcai lakása irodalmi és képzőművészeti szalonként működött, a *Pesti Hírlap Vasárnapjának* volt a szerkesztője. A világháborúban az ukrán fronton egymáshoz közeli században voltak, Zelk Szegi nevének tudott levelet váltani a feleségével. Szegi 1945 után Balázs Bélával indított folyóiratot (*Fényszóró*), állandó szerzője volt a *Tér és Formának*, a *Válasznak*, majd 1950-től 1953-as leváltásáig a *Szabad Művészet* főszerkesztője. Ekkor kapott menedéket Zelktől a *Kisdobosnál*, és vitte be a hivatalos képzőművészet világán kívül rekedtek közül például Bálint Endre vagy Ország Lili grafikáit, így jutottak honoráriumhoz az Állami Bábszínházban végzett munkájuk mellett.

¶ A *Kisdobos* szerzői közül többeknek ez volt az egyetlen vagy a kevés lehetőségek egyike, hogy publikáljon, jó ideje nem közölték folyóiratok, nem adták ki kiadók (Weöres, Szabó Lőrinc, Pilinszky), az avantgárd irodalom kiszorítása után a gyermekirodalom maradt az egyetlen kenyérkereset (Palasovszky Ödön, Tamkó Sirató Károly), a szocialista realizmus helyett

ekkor kapott menedéket Zelktől a *Kisdobosnál*, és vitte be a hivatalos képzőművészet világán kívül rekedtek közül például Bálint Endre vagy Ország Lili grafikáit, így jutottak honoráriumhoz az Állami Bábszínházban végzett munkájuk mellett

[6] Szegi Pálról bővebben lásd Széchenyi Ágnes életrajzát a *Játék és Lelkiismeret*: Szegi Pál válogatott írásainak gyűjteménye kötetben. *Argumentum-Philobiblon*, 2001.

[7] Gréczi Emőke: Illyés Gyula ismeretlen Apollinaire-fordítása. *Holmi*, 2007/1. 20–25.

szerkesztőként
két dolgot tartott
a szeme előtt (két
dolgot biztosan):
életeket ment,
és a legjobb
gyermekirodalom
csak a legjobb írók
tollából születhet

az irodalmi illusztráció, ahol volt lehetőség alkotni (Szántó Piroska, Ferenczy Béni). Szántó Piroska és Zelk 1940 óta ismerték egymást, Vas István – megismerkedésük után – elsőként a legjobb barátjának, Zelknek mutatta be a festőt, így nyilván természetes, hogy az Európai Iskola felbomlása után az irodalmi illusztrációban megélhetést kereső és találó művész a *Kisdobos* állandó rajzolója lett. Az illusztrátoroktól állítólag mindössze annyit kért Zelk, hogy ne legyenek absztraktak.⁸ Szerkesztőként két dolgot tartott a szeme előtt (két dolgot biztosan): életeket ment, és a legjobb gyermekirodalom csak a legjobb írók tollából születhet. A megmentésre szoruló Berda József egyszerűen képtelen volt gyermekverseket írni, így Szántó Piroska és Ferenczy Béni rajzai alá Zelk és Nagy László írtak a nevének, a honoráriumot is természetesen Berdának fizették ki.

¶ Míg Nagy László egy rövid ideig még maradt a lapnál, a Nagy Imre köréhez kötődő, és ennél fogva 1954-től már „ellenzéki- nek” számító Zelket 1956 januárjában egyik napról a másikra eltávolították a *Kisdobos* éléről, 1956 után pedig az íróper egyik vádlottjaként börtönbüntetésre ítélték.

¶ A *Kisdobos* addig is, és ezt követően is megjelent, már Gergely Márta szerkesztésében, ám 1957-ben az Úttörőszövetség új lapot indított, a még fiatalabb korosztályt megcélözva: a *Dörmögő Dömötört*. Élére egyenesen a szövetségtől érkezett főszerkesztő, a mozgalom régi harcosa, Rákos Klára újságíró. Ne felejtjük el: a magyar irodalmi minőségi elit ekkor bénultan várt Déry Tiborék ítéletére, a börtönt elkerülők közül sokan – megfélemlítve – legalább tanúként érintettek voltak a perekben. Közben, a háború óta eltelt bő évtized kitermelte a szerzők új generációját, a régiek helyet találtak – többek között – az 1957-től Illés Endre vezette Szépirodalmi Kiadónál, illetve a szintén ebben az évben induló *Élet és Irodalom*nál. Az irodalmi illusztrációt kényszerből választó grafikusok már a kiállítótérekben is nyilvánossághoz jutottak, bár többen továbbra is dolgoztak könyvkiadóknak (szintén Illéshez bekötve), nem tartván a grafikát alantas műfajnak, mások (Róna Emy, Reich Károly stb.) életműve szorosan kapcsolódott mindvégig a gyermekirodalomhoz. Ugyancsak 1957-ben indult a Móra Kiadó az Ifjúsági kiadó jogutódjaként: évtizedekig valóban

[8] Albert Zsuzsa:
Legenda Zelk
Zoltánról. *Látó*,
1996. január.

az irodalmi
illusztrációt
kényszerből
választó
grafikusok már a
kiállítótérekben is
nyilvánossághoz
jutottak, bár
többen továbbra
is dolgoztak
könyvkiadóknak

SZÁNTÓ FERENC képei

ÁLLATKERTI TUDÓSÍTÓ

Sok új halat láthatok az állatkerti akváriumban. Pettyes, csíkos, tündökiló zöld és piros, aranytestű, fehérfátyolos, feketefejű, kék gyönggyel borított, gyöngyörű díszhalakat. Órákon át bámulhatjuk őket.

Az akvárium mellett meglátogattam a krokodilust is. Nagy méltósággal lebegett a vízben, a törpecbanán alatt.

— Mindenki ezeket a csillogó halakat nézi — mondra sértődötten. Az egész összesen öt kilót se nyom. Fél fogamra se volna elég. Kétszer annyit szoktam uzsonnázni! Pedig nem is vagyok krokodilus, csak alligátor!... S becsukta szemét és gögősen elmerült a medencében.

KISDOBOS

A DSE Kiszélesített Városi Könyvtárak felhívása gyermekük számára. — Iskolai és szabadidőkönyvtárak. Könyvtárak: Budapest, XII., Gárdonyi G. Telefontelefon: 150-250. — Könyvtárak: Budapest, XII., Gárdonyi G. Telefontelefon: 150-250 és 150-700. Könyvtárak: Budapest, V., József Attila utca 1. Telefontelefon: 150-250. Budapesti Könyvtárak: Budapest, V., József Attila utca 1. Telefontelefon: 150-250. Budapesti Könyvtárak: Budapest, V., József Attila utca 1. Telefontelefon: 150-250.

Szép Ernő:

MÁRCIUS VIRÁGA

Márciusnak nincs virága,
Hideg jár még a világra.
Az ibolya, az a balga,
Elfagy némelyik hajnalra.

Egy virág van a világon,
Az se terem meg az ágon,
Se a fű közt, se bokorba,
Nem szedhetni azt csokorba.

Magyar fiúk, magyar lányok,
Hogy híjják ezt a virágot?
Szívünkön nyílt: ez az írva
Nemzetiszóló kokárda.

Márciusban, márciusban
Virágöntő bő május van,
Csuda hajnal, tündérvárás,
Pirosfehérzöld virágzás.

Egy kis selyem, vagy csak vászon,
Egyszerűen, rince a ríncon,
Olyan olcsó, nincs is ára,
De minélünk ugye drága?

Óh, sokszor szép, sokszor drága
A március bokrétiája;
Szívünk hajtott, szívünk vermett
Pirosfehérzöld szerelmeit.

Le nem tépik soha onnan,
Sose fakul, sose fonyad,
Úgy világít a világra
A szabadság szent virága.

a magyar gyermekirodalom legnagyobb műhelye volt, színvonalát ezekben az évtizedekben a gyermek- és ifjúsági folyóiratok megközelíteni sem tudták.

¶ Noha mind a *Kisdobos*, mind a *Dörmögő Dömötört* a Magyar Úttörők Szövetsége hívta életre, a kiadó a Dolgozó Ifjúság Szövetsége (DISZ) propagandacélokra 1951-ben alapított Ifjúsági Lapkiadó Vállalata volt.⁹ Az intézmény harmincéves jubileumi kiadványából kiderül, hogy a *Kisdobos* a forradalmat követően három hónapig nem jelent meg, majd rövid ideig *Kisdobos Gyermekújság* volt a címe, '57 szeptemberétől lett újra *Kisdobos*. Éppen ebben a rövid szünetben született meg a *Dörmögő Dömötör*, 1957 januárjában jelent meg először, 85 ezer példányban, ami később felment 290 ezerig. (A *Kisdobos* 88 ezer példányban adták ki.) Feladata az iskolára való felkészítés és a képességfejlesztés volt, valamint, hogy „felkészítse őket a kisdoboslétre”.

a *Dörmögő Dömötör*, 1957 januárjában jelent meg először, 85 ezer példányban, ami később felment 290 ezerig

¶ A főszerkesztő Rákos Kláráról igen kevés adat lelhető fel az adatbázisokban, az 1945 után szerephez jutó kádergeneráció elfeledett alakja, a Magyar Nők Demokratikus Szövetsége budapesti küldötte.¹⁰ Neve már az Úttörő Színház alapításánál felbukkan, ő hirdeti ki a színház programját, az Állami Báb-színházban néhány áldolgozás fűződik a nevéhez, funkciókat töltött be az Úttörőszövetség mellett a pártközpontban, visszavonulása után a mozgalmi múltjáért járt kitüntetés.¹¹ A kettő között a *Dörmögő Dömötört* (1957–1972), valamint a folyóirathoz kapcsolódó meseantológiát szerkesztette (*Dörmögő Dömötör meséi*, 1982). A lap természetesen nem volt képes rekonstruálni azt a színvonalat, amit a *Kisdobos* a magyar irodalmi elit szerzőgárdájával képes volt produkálni, ám az új szerzőgenerációból azért akadtak olyanok, akik neve egybefonódott a korszak gyermekirodalmával: Csukás István, Lovász Márton, Donászy Magda, Vidor Miklós, Gyárfás Endre, Fazekas Anna, Tóth Eszter, Marék Veronika és mások, a mindig kiválóan használható klasszikusok, Móra Ferenc és Móricz Zsigmond mellett.

¶ A hetvenes évek elejére elfogyott a lendület, illetve valamifajta reformra szorult a rendszer. 1971-ben a Szegedi Tanárképző Főiskola égisze alatt megszületett a *Kincskereső* folyóirat,

[9] *Az Ifjúsági Lapkiadó három évtizede 1951–1981*. Ságvári Endre Könyvszerkesztőség, 1981 (minikönyv) 108–114.

[10] *Délmagyarország, 1947. február 22. 5.*

[11] „Az Elnöki Tanács Rákos Klárát, a munkásmozgalom régi harcosát, a *Dörmögő Dömötör* című lap felelős szerkesztőjét több évtizedes eredményes munkássága elismeréseként, nyugállományba vonulása alkalmából a Szocialista Magyarorszáért Érdemrenddel tüntette ki.” *Pest Megyei Hírlap*, 1982. május 28. 4.

KISDOBOS

A DÍK KÖZPONTI VESELYSÉGÉNEK
FOLYÓIRATA GYERMEKEK SZÁMÁRA
IV. ÉVFOLYAM, 1. SZÁM 1933 MÁRCIUS

amely egyszerre kívánt irodalmi módszertani (szakmai, kritikai) lap lenni, ugyanakkor meséket, verseket is közölt, tehát a szülőket is megszólította volna, nem nagy sikerrel. A szerkesztőbizottság élén Darvas József állt, a főszerkesztő rövid ideig Hegedűs András szegedi irodalomtörténész, tanár volt (halála után Deme László), a két szerkesztő pedig nem más, mint Kormos István és Csukás István. A szerzők tényleg a korszak „válogatottjából” kerültek ki: Weöres, Zelk, Jékely, Tamkó Sirató, Karátson Gábor, Károlyi Amy, Fodor András, valamint Váci Mihály, Gyurkovics Tibor, Beney Zsuzsa az újabbak közül. Ám úgy tűnik, hogy ez az öszvér megoldás nem tette népszerűvé, fogyaszthatóvá a lapot.

a hónapokig tartó anket során a hozzászólók több esetben magának a gyermekirodalomnak a definícióját is tisztázására érdemesnek találták

„sem a szociológiának, sem a pedagógiának, sem az ismeretközlésnek nem kell közvetlen hasznosságot elvárni” a gyermekirodalomtól

¶ Az *Élet és Irodalom* 1973-ban látta elérkezettnek az időt, hogy feltegye a kérdést: mit olvasnak a gyerekek?¹² A hónapokig tartó anket során a hozzászólók több esetben magának a gyermekirodalomnak a definícióját is tisztázására érdemesnek találták. Az első válaszoló, Vargha Balázs író, irodalomtörténész a gyermeklapok nem elég magas színvonalát említette: az itt közölt versek, mesék nagy részét „visszaadná a Móra szerkesztői”, vagyis nem érik el a publikálhatóság határát. A silányság oka a hatásvizsgálat hiánya is lehet.¹³ Lengyel Balázs író szerint egy új műfajról van szó, amely egykorú a gyermeklélektannal, alig százéves, és „sem a szociológiának, sem a pedagógiának, sem az ismeretközlésnek nem kell közvetlen hasznosságot elvárni” a gyermekirodalomtól, holott ez kifejezett célja volt 1945 után. Ugyanolyan esztétikai normáknak kellene megfelelnie, mint a felnőtteknek szóló irodalomnak, csak életkori sajátosságokat kell hogy figyelembe vegyen.¹⁴

¶ Gyerekvers nincs, írja Weöres Sándor, saját kútforrásból sosem írt ilyet, „gyerekverset” csak pedagógusok szoktak tőle „rendelni”, a gyerekek soha. Utólag persze minden gyerekverssé nyilvánítható, „ami nem elvont, nem komplikált, dallamos, ritmikus, a hangzásával s a dinamikájával hat. Ami csak egyszerű életdarabkát tartalmaz”. Hasonlóképpen érvel Nemes Nagy Ágnes is: „a gyerekek elsősorban szőőrömet, ritmusélményt kell nyújtani.” Ő elfogadja a didaktikus vers értelmét is, „de az egy másik műfaj”.¹⁵ Kormos István szerint az áttörést Weöres Gyümölcskosara (1946) jelentette, „tulajdonképpen nem

[12] Az anket hozzászólásai: *Élet és Irodalom*, 1973. 10. számtól 26. számig.

[13] *Élet és Irodalom*, 1973. 10. 11.

[14] *Élet és Irodalom*, 1973. 11. 11.

[15] *Élet és Irodalom*, 1973. 14. 2.

Éppen ekkor az öreg ember is észrevette, hogy nincs meg a kesztyűje. Megfordult és visszaballagott azon az úton, amelyiken jött. Odasért a tisztásra, ahol a kesztyűt elvesztette. Előtte futott a kutyája. Amikor meglátta a kesztyűt, elkezdett ugatni:

— Vau-vau-vau!

— Pusson, ki merre lát!

A társbérleők kiugráltak a lakásukból és ahányan voltak, annyifelé futottak. Talán még most is futnak.

Az öreg ember meg felbátta a kesztyűjét és szépen hazaballagott a kutyájával.

Kéci Mária fordítás

Mészöly Miklós:

CSICSÓKA, PITYÓKA

Ék egyszer két atyafi, az egyiket Péternek hívták, a másikat Pálnak. Volt mindegyiknek földje, háza, éppencsak békeségük nem volt, mert szüntelen marakodtak. Egy nap úgy elgyabugyláltak egymást, hogy mindketten egy szederfa alá dőltek, mozdulni se bírtak, csak nyöszörgtek és a fejüket fogták. A hajukat csak azután kezdték tépni.

Ameddig ugyanis a fa alatt libádoztak, két tekerő csavargó a portájukra sompolygott és egyiküknek a szekerét lopta el, másikuknak az

ökrét. Így aztán Pálnak ökre maradt csak, Péternek meg szekere.

De azért kétségbe nem estek. Másnap, csak úgy, mint máskor, már korán felcibhelődtek, hogy induljanak a határba. Mivel egyfelé volt az útjuk, csakhamar összetalálkoztak. De hogyan! Pál az ökre mögött botladozott és a járomrúd végét szorongatta; Péter pedig a szekerét húzkodta, már a nyelve lógott.

Hát csak bámulták egymást: mindegyik azt hitte, hogy a másik gágyult meg. De szólni egyik se szőtt. Inkább háttak a kárörömtől, hogy lám, micsoda bugyuta ember az ő szomszédjuk: a fél falu rajta nevet!

De mi tőnént egyszer?
A két atyafinak a földje is egymás mellett feküdt, közül csak egy tocsogós patak folyt. A patak egyik oldalán vadkörtefa állott, a másik oldalán vadalmafa. Ide a szekeret szokta állítani Péter, oda az ökröt szokta kikötöni Pál.

Egy nap az ökröt nagy merészet gondolt, belegázolt a patakba és átsétált a Péter szekere mellé. Szolgálta, nézegette, aztán ahogy illik, beállt a járomrúd mellé és elégedetten elbődintette magát.

Az atyafiak mindjárt abba hagyták a kapálást. Az egyik

tele van
gyerekköltészetünk
tengernagyokkal
s ellentent-
gernagyokkal

gyerekversnek íródott egyik darabja se; éppúgy járt vele Weöres, mint Bartók a Mikrokozmoszal. (...) Utána jött a Bóbita – ez lett a gyerekköltészet kályhája, ahonnan költő és gyerek egyaránt elindul”. Kormos felsorolja az általa kedvelteket, elismerteket, köztük Kassákat, Mándy Stefániát, és kiemeli Tamkó Siratót. „Az említetteknek köszönhető, hogy rangja lett a műfajnak; tele van gyerekköltészetünk tengernagyokkal s ellentengernagyokkal.”¹⁶ Zelk remek példával érzékelteti, mit lehet belelátni egy gyerekversebe: 1950-ben egy írószövetségi ankéton egy óvónő hangsúlyozta, hogy Zelk *Három nyúl* című meséje jó példa a reakciós rémhírterjesztés ellen-súlyozására. Zelk ekkor elmondta, hogy a vers a harmincas években jelent meg a *Pesti Hírlapban*...

[16] *Élet és Irodalom*,
1973. 14. 4.

¶ Tamkó Sirató Károly elismerte, hogy az avantgárd „priusza” miatt kiszorult az irodalomból az ötvenes évek elején, a Móra Kiadó bízta meg gyerekversek írásával. Míg az ő dadaista, szürrealista költészete kivezetett az irodalomból, az atomkor művészete felé, addig a gyerekirodalom befelé vezet, így Bartókból és Kodályból, a magyar népköltészetből indult ki, és igyekezett maradni ebben a mederben, bár olvasók jelezték, felfedezhetőek avantgárd elemek a gyerekverseiben. Weöres egyszerűen fogalmazott: „Szerintem aligha van költő, aki mindenestül gyerekeknek való, vagy mindenestül kívül áll a gyerekek érdeklődésén.” Szabó Magda a *Bárány Boldizsár* megírásakor nem gondolt se gyerekekre, se felnőttekre, „Boldizsár a magam kedvéért született, körülbelül úgy, ahogy egy rettegő fütyülni kezd egy sötét erdőben”, 1956-ban.¹⁷

[17] *Élet és Irodalom*,
1973. 15. 11.

¶ A költők, írók után ismét irodalomtörténészek szólaltak meg. Szakolczay Lajos azt javasolta, hogy a gyerekvatok anyagait fésüljék át a Móra Kiadó szerkesztői, a gyerek ugyanis mindent befogad, a szülők, nevelők felelőssége, hogy azt a *Dörmögő Dömötört* adják a kezébe, amelynek a versanyaga minősíthetetlen, *A Nők Lapja* 600 ezer példányban gyűgyög. Szakolczay a *Kincskeresőben* látja a változás lehetőségét.¹⁸

[18] *Élet és Irodalom*,
1973. 20. 9.

¶ Rákos Klára megszólítva érezte magát, így ő is megszólalt a vitában, *Ki fia bocsá a Dörmögő Dömötör?* címmel. Egy sajtótermékről van szó, ugyanolyan rovatokkal, mint bármelyik másik újság, csak itt rímekbe szedik a mondanivalót, amelynek

egy része irodalom, egy része nem az. Szó esik családi és társadalmi ünnepekről, ünnepnapokról, van a lapban ismeretterjesztés, „verses híradás”, és mivel az Úttörőszövetség lapja, ezért feladata, hogy eligazítsa a gyermekeket a világ és az élet dolgaiban, „ráirányítsa szemüket a közösség és a munka örömére”. Elismeri, megrendeléseket teljesít, amikor a közlekedésről, a múzeumba járásról vagy az utcai szemetelésről szól a versike, így teljesít az újság „didaktikai és esztétikai célokat”. Statisztikát is kapunk: 1971 óta 148 rímbe szedett szöveg jelent meg a *Dörmögőben*, ebből 98 volt költemény, 50 pedig verses híradás. A versek között volt 33 kiváló, 58 jó, 6 közlése pedig „sajnálatos”. A híradások között 10 kiváló, 23 megfelelő, 17-tel pedig „magunk sem voltunk elégedettek” – írja a főszerkesztő. Márpedig az igazi költő a híradást is jól meg tudja írni.¹⁹

[19] *Élet és Irodalom*, 1973. 24. 2.

¶ Noha a vitában korábban megszólalók a Móra Kiadó színvonalát tekintették követendőnek, Szilvásy György igazgató fontosabbnak tartotta felhívni a figyelmet arra, hogy a kiadó „a saját eszközeivel támogatja az állam ifjúságpolitikai törekvéseit”: a gyerekeket fel kell készíteni az ezredforduló utáni életre, hogyan váljanak „kommunista, hazafi, internacionalista, harcos közösségi emberekké”. Emellett Szilvásy is közöl statisztikát: hogyan emelkedett a címek és példányok száma a hatvanas évek közepétől, egyfajta termelési versenyként értelmezve a gyermekkönyvkiadást.²⁰

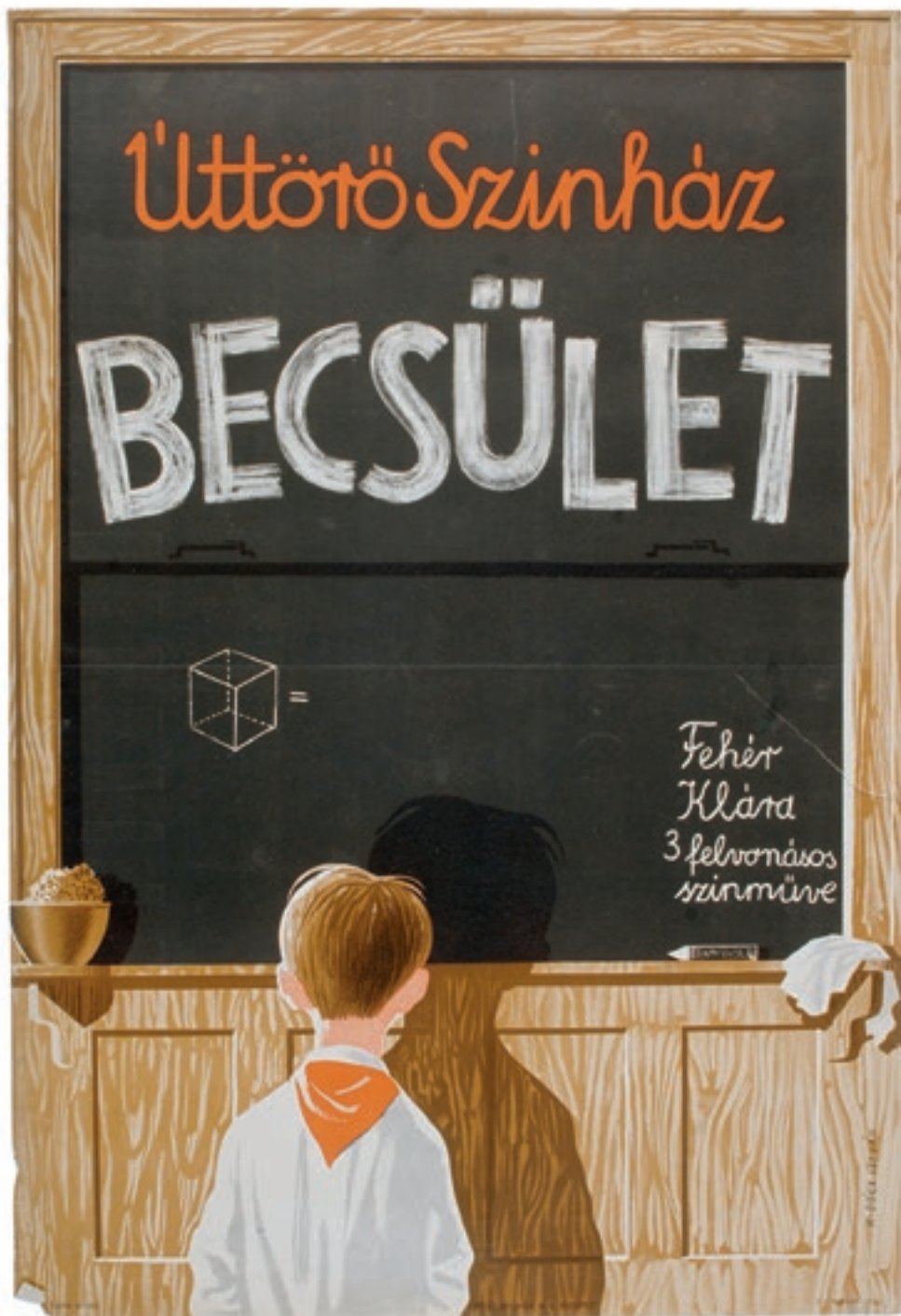
[20] *Élet és Irodalom*, 1973. 25. 7.

¶ Úgy tűnik, hogy a kiinduló- (1949) és végpontunk (1973) között eltelt bő két évtizedben, dacára annak, hogy közben újabb írógenerációk érkeztek, egy valami biztosan nem változott: az olvasó igényének figyelembevétele és a gyermekirodalom megítélése annyira különbözött abban, hogyan látta a hatalom és hogyan a szerző, mint amennyire különbözött egymástól egy „kiváló költemény” és egy „verses híradás”, amelynek közlésével senki sem volt elégedett. Ugyanígy látta Zelk a hetvenes évek második felében, amikor a lapja negyedszázados jubileumán, tūpontosan megfogalmazta: „Ami baja, gyöngéje volt az akkori magyar irodalomnak, annak tényérnyoma ott van a *Kisdobos* első öt esztendejében is. De öt éven át bizonyítani tudtuk, hogy nagy költők, nagy írók írják a legszebb gyermekverseket és meséket.”²¹

[21] Zelk Zoltán: *Emlék és köszöntő*. 1977. január. Kéziratból közölve: *Reménykedem és rettegek. Prózai írások 1963–1981*. Szépirodalmi, 1986.

a kiadó „a saját eszközeivel támogatja az állam ifjúságpolitikai törekvéseit”: a gyerekeket fel kell készíteni az ezredforduló utáni életre, hogyan váljanak „kommunista, hazafi, internacionalista, harcos közösségi emberekké”

Fehér Klára: Becsület. Rendezte: Fábri Zoltán, Marton Endre. Úttörő Színház, bemutató: 1950. május 19. (plakát) terve az Arc-en-Ciel színházából
OSZMI

Lotz Károly falképe a Vigadó díszlépcsőházában